

Reportage

Lezers lopen voor de vrijheid van het woord

De Lezersmars, Utrecht, 20 september 2025. Fotografie: Maarten Mooijman

Een zee van spreekstemmen klinkt op het Domplein in Utrecht. Het is het slot van de Lezersmars die op zaterdag 20 september 2025 plaatsvindt bij de opening van het jaarlijkse International Literature Festival Utrecht (ILFU). Zo'n duizend lezers uit het hele land, van Haren tot Heerlen, lopen in een lange parade dwars door de binnenstad van Utrecht. Elke deelnemer heeft een boek bij zich dat iets zegt over vrijheid in een tijd waarin boeken verbannen worden in een steeds groter aantal landen, waaronder Hongarije, Rusland en de Verenigde Staten.

Op het Domplein aangekomen lezen de deelnemers twee minuten lang voor uit het boek dat ze hebben meegenomen. Een zingzeggend geroezemoes golft over het plein. Soms duikt een flard tekst herkenbaar op uit de deinende stemmenmassa, om daar vervolgens weer in op te gaan. 'Wij openen ons festival met iets dat zich beweegt buiten de bladzijden van een boek, of buiten het traditionele podium met schrijvers', zegt Michaël Stoker, directeur van ILFU, samen met medewerker publieksparticipatie Hidde van Greuning, een van de initiatiefnemers van de Lezersmars. 'Elk jaar zoeken we naar een statement waarmee we de aandacht kunnen trekken van een groot aantal mensen. We hebben een keer tienduizend boeken in een straat gelegd, als een manifestatie van literatuur die plekken in de stad innam. Een demonstratie tegen het vluchtige leven en het verkeer dat daar normaal gesproken doorheen raast, en een visueel sterk beeld met al die boeken die opengeslagen op straat lagen.'

In de ban

Dit jaar wilde het ILFU reageren op een groeiende tendens om boeken in de ban te doen. Dat gebeurt in de VS, waar zelfs het dagboek van Anne Frank in verschillende staten verboden is vanwege gedachten over seksualiteit die ze verwoordt; in Hongarije, waar boeken over queer thema's niet verkocht mogen worden in winkels die vlakbij scholen liggen; dat laatste geldt ook voor Rusland,

René van Peer

waar daarnaast iedereen die niet 'patriottisch' is het gevaar loopt als buitenlandse agent aangemerkt te worden. In ons land is er ophef bij sommige ouders, rechtse politici en extreem-conservatieve groeperingen als Civitas Christiani over het lesmateriaal van de Week van de Lentekriebels. 'Misvattingen over dat materiaal, zoals dat het zou leiden tot meer transseksualiteit onder kinderen, leiden tot bedreigingen', zegt Stoker. 'Bezoekers van boekwinkels en bibliotheken leggen boeken die in hun ogen schadelijk zijn neer op een plek waar anderen ze niet of moeilijk kunnen vinden. Met andere woorden, boeken staan onder druk, schrijvers staan onder druk. Er is nog geen regelrechte censuur hier, maar wij wilden dat mensen zich verzamelen om hun zorgen hierover te uiten.'

'Het idee voor de Lezersmars is collectief bedacht', vult Van Greuningen aan. 'Schrijven en lezen zijn individuele bezigheden. We wilden een vorm waarin iedereen gezamenlijk eenzelfde handeling verricht. Zo creëer je verbinding. Als projectleider hield ik me bezig met de vorm van de actie. Daarnaast onderhield ik het contact met organisaties die zich bij ons initiatief aansloten, zoals de Nederlandse afdeling van PEN (internationale schrijversorganisatie, red.) en het CPNB. En datzelfde geldt voor boekverkopers en bibliotheken. Ook sloten we ons aan bij de Week van het Verboden Boek van Probiblio, een organisatie die een groot aantal bibliotheken ondersteunt.'

Op de website van het ILFU konden deelnemers aangeven welk boek ze mee wilden nemen en wat hun motivatie was voor die keuze. Stoker loopt met *Otje* van Annie M.G. Schmidt. 'Dat is een heel maatschappelijk geëngageerd boek. Otjes vader, die neurodivers is, voedt haar in zijn eentje op. Omdat hij geen papieren heeft, komt hij alleen aan de bak bij mensen die hem uitbuiten. Als kind was ik daar verbijsterd en boos over.' Van Greuningen heeft *Gliff* van Ali Smith bij zich. 'Vanuit het perspectief van twee kinderen beschrijft de auteur hoe zij zich staande moeten houden tegenover onzichtbare en

ongrijpbare krachten die aan de knoppen van de macht draaien. Zeg maar, Big Tech waar iedereen aan overgeleverd is. Het is dystopisch, maar biedt ook hoop doordat kleine, creatieve daden van verzet effectief kunnen zijn.'

Tussen de boeken die lezers meenamen zie je vaak Anne Frank, titels van George Orwell en Margaret Atwood. Nils Buis van Uitgeverij Schokland heeft *De Jood Süß* van Lion Feuchtwanger bij zich, een roman die hij onlangs in een eigen vertaling uitbracht. 'Dit boek staat onterecht in een kwade reuk omdat de nazi's het in een film als antisemitische propaganda misbruikten.' Gina van den Berg, projectleider bij Bibliotheek Nieuwegein, bracht Franz Kafka's *Het Proces* mee. 'Daarin zit het verhaal *Voor de wet* over een man van het platteland die bij een poort aankomt waarachter de Wet zich bevindt. De poortwachter laat hem niet door en zegt: 'Later misschien, nu echter niet' en waarschuwt dat er achter de poort nog meer zalen zijn met nog machtiger wachters. De man laat zich weerhouden door woorden, die hij inkleurt met aannames, niet met feitelijke waarneming. Zoals ook wij de macht moeten blijven bevragen, feiten moeten checken en ons lot niet uit handen moeten geven.' •

René van Peer
schrijft als zelfstandig (muziek)journalist onder meer voor diverse kranten, Muziekgebouw aan 't IJ en Gonzo (circus)